

E z e l s o o r

Nieuwsbrief van de Werkgroep Boekwetenschap - Universiteit Leiden

Jaargang 6, Nummer 1

Juni 2004

Voer voor bibliofielen

Het gedrukte boek op weg naar de volwassenheid

In de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam vond tot 28 mei een tentoonstelling plaats over de typografie van de eerste gedrukte boeken tot en met de zeventiende eeuw. Hier staan een paar dozijn beroemde boeken uitgesteld, onder meer de Delftse Bijbel uit 1477 en werken van auteurs als Aristoteles, Vondel en Descartes. Het meeste drukwerk echter is – zeker voor de leek – onbekend. Dit zorgt voor een afwisselende typografische reis door de tijd, waarin te zien is hoe het uiterlijk van het gedrukte boek zich heeft ontwikkeld.

Het contrast kan bijna niet groter zijn: de rust die de expositiezaal uitstraalt tegenover de drukte van de Amsterdamse binnenstad. Afgezien van het getik op de ruiten van een hagelbui en de piepende rails van een tram buiten is het doodstil. Een enkele keer wordt de rust verstoord door het geluid van hoge hakken.

In een achttal vitrinekasten liggen 89 oude

drukken. De zaal zelf lijkt net groot genoeg om fatsoenlijk in te ijsberen. Zwetend onder hete lampen kun je de oude boeken bekijken, maar uiteraard niet aanraken: een meer dan een centimeter dikke glasplaat scheidt ze van al te grijpgrage bibliofielen.

De vitrines zijn opgesierd met verschillende drukkersgereedschappen, zoals een originele houten galei, oud zetsel, gravures en andere materialen. Aan de muur hangen sfeervolle prenten over de gang van zaken in een oude drukkerij: mannen die noeste arbeid verrichten door uit alle macht aan de hefboom van de pers te trekken, de werking van een matrijs en gietinstrument. Al deze objecten zijn uitgeleend door de bekende Leidse margedrukkerij De Ammoniet.

Bij binnenkomst krijgen de bezoekers van de vriendelijke dame achter de balie een vouwblad uitgereikt, met daarop de titels van de boeken. Plichtmatig laat ze weten dat je voor vragen altijd bij haar terecht kan. Haar ogen echter verklappen dat ze haar stoel achter de balie liever niet verruilt voor de stenen vloer om het een en ander toe te lichten.

Lees verder op p. 2

Redactioneel

Een nieuwe lente, een nieuwe *Ezelsoor!* Zoals de trouwe lezers wel gemerkt zullen hebben, is het met de verschijningsfrequentie van het blad niet al te best gesteld. Aan de doelstelling van twee nummers per jaar komen we meestal niet toe: te druk.

Aan ons tijdgebrek zal wel niet gauw een eind komen. En trouwens, de redactieleden dragen natuurlijk toch liever niet bij voortdurig zelf de kopij aan. Wel hopen we dat het verschil zal maken als de afstudeervariant Boekwetenschap formeel een opleiding wordt. Want daarmee zou er best iets meer een wij-gevoel kunnen ontstaan, waardoor studenten makkelijker iets over hun studie of stage schrijven.

Waarschijnlijk zullen al met ingang van het aanstaand studiejaar 2004-2005 de eerste

veranderingen zichtbaar worden. Dan gaat namelijk het nieuwe MA-programma Boekwetenschap van start. Dit biedt studenten uit binnen- en buitenland die met succes hun BA-opleiding in de letteren voltooid hebben, de gelegenheid om in Leiden een éénjarig programma te volgen waarin een breed pakket van cursussen, van algemeen inleidende colleges tot gespecialiseerde werkgroepen, wordt aangeboden. De voertaal van het programma is Engels, zodat ook studenten uit het buitenland deel kunnen nemen. Het is de bedoeling dat het onderwijs een intensief karakter zal hebben, waarbij van de studenten inzet en betrokkenheid worden verwacht. Hopelijk kunnen we u daar in het komende nummer al de eerste vruchten van laten smaken!

De Redactie

Inhoud

Pagina 2
Dr. P.A. Tiele-
Stichting
1953-2003 en
verder

Pagina 4
Book Studies in
Leiden from a
German Angle

Pagina 5
Gemak dient de
boekhistoricus (in
spe) in archieven

Pagina 6
Ezelsoren op je
scherm

Pagina 7
SHARP 2006 in
Nederland

MA Book and
Byte: Book and
Digital Media
Studies

Pagina 8
Tentoonstelling
over de Leidse
boekenwereld
in Stedelijk
Museum 'De
Lakenhal' in 2007

Pagina 9
Bibliotheek en
bibliothecaris
gefotografeerd
door Candida
Höfer en Bert
Nienhuis.

Pagina 10
Personalia

De dr. P.A. Tiele-Stichting 1953-2003 en verder

Het had weinig gescheeld of de in 1953 opgerichte Dr. P.A. Tiele-Stichting, genoemd naar de bibliograaf en Leidse bibliothecaris Pieter Anton Tiele, was bij de viering van haar vijftigjarig bestaan ter ziele gegaan. Een teruglopend aantal donateurs, vergrijzing in de gelederen en concurrentie van derden maakten de basis waarop de Stichting kon functioneren steeds smaller. Dankzij een radicale omvorming van de oude structuur naar een heel nieuw samenwerkingsverband voor alle organisaties, gremia, verenigingen e.d. op het gebied van de boekwetenschap kan de stichting met nieuw elan de volgende vijftig jaar ingaan. Ook de Werkgroep Boekwetenschap van de Leidse Universiteit maakt sinds vorig jaar deel uit van de vernieuwde stichting. Samen met verschillende andere organisaties (onder meer de Nederlandse Vereniging van Antiquaren, de Nederlandse Boekhistorische Vereniging, de Nederlandse Boekverkopersbond, de Stichting Lezen) hebben we de handen ineengeslagen om in de toekomst op landelijk niveau de belangen van het boek zo goed mogelijk te behartigen. De missie die de Stichting in haar beleidsplan heeft geformuleerd is – ik citeer: ‘De Dr. P.A. Tiele-Stichting wil de boekwetenschap in Nederland bevorderen door de samenwerking tussen de organisaties en instellingen te stimuleren en te faciliteren, en door desgevraagd namens hen op te treden naar de overheid, publieke instellingen en de pers. Onder boekwetenschap wordt begrepen het cultuurhistorisch, economisch, sociaal-cultureel en sociologisch onderwijs en onderzoek naar het boek en het leesgedrag, alsmede de archivering, conservering en ontsluiting van relevante documenten en gegevens. Het woord “boek” moet in dit verband worden opgevat in

de breedste zin van het woord (inclusief handschriften, alle categorieën drukwerk en digitale publicaties). De Stichting wil ertoe bijdragen dat de cultuur van het medium boek – dankzij grondiger wetenschappelijke inzichten en een kwalitatief beter opleidingsniveau – hechter wordt verankerd in de maatschappij van heden en toekomst’.

Dat de Tiele-Stichting de fakkeldrager en naamgever van dit samenwerkingsverband is geworden, is met name te danken aan het feit dat ze op dit gebied haar sporen meer dan verdiend heeft. Wie het gedenkboekje dat ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan is verschenen erop doorleest, kan niet anders dan met bewondering vaststellen dat de Stichting met bescheiden middelen heel wat tot stand heeft gebracht. Hannie van Goinga heeft in *De geschiedenis van de Dr. P.A. Tiele-Stichting 1953-2003* (Zutphen, 2003) de wapenfeiten allemaal overzichtelijk op een rijtje gezet. Een van de activiteiten daarin, die voor de buitenwacht het meeste opvallen, was het verzorgen van de zogenoemde Tiel-lezingen, een traditie die door de Tiele-Stichting nieuwe stijl is voortgezet. Was in 2002 Tiele-hoogleraar Paul Hoftijzer de eerste spreker, in 2003 beklom de Amsterdamse hoogleraar boekwetenschap Frans Janssen het spreekgestoelte. Onder de titel *Verleden en toekomst van het gedrukte boek* (Zutphen, 2003) constateerde hij dat Gutenberg ‘geen nieuw medium uitgevonden heeft maar het bestaande grafische medium in zeer belangrijke mate verbeterd heeft.’ En wie denkt dat we met het internet, het www, digitale beeld- en tekstbanken in een nieuw virtueel tijdperk zijn aanbeland, heeft het volgens Janssen ook mis: ‘Ik kan niet anders eindigen dan met de constatering dat wij ons (nog) in het grafische tijdperk bevinden.’ Kortom, een intrigerend verhaal, én een veelbelovend samenwerkingsverband.

Berry Dongelmans

Vervolg van p. 1

Ontwikkeling

De expositie begint bij het prille begin van het gedrukte boek. Het eerste boek is *Historia scholastica* van Petrus Comestor uit 1473. Op dat moment stond de uitvinding van Gutenberg nog in de kinderschoenen. Het papier is opvallend genoeg nauwelijks verkleurd. De initiaal springt eruit door de grootte en zijn rood met blauwe penversiering. Er is op het eerste gezicht geen verschil met een handgeschreven boek. De tekst zou het werk van een kopiïst kunnen zijn. Maar als je nauwkeuriger kijkt, zie je dat de letters een regelmaat vertonen die nooit door een mensenhand bereikt kan worden.

Doen we een stap opzij en kijken we naar andere werken uit de vijftiende eeuw, dan zien we dat de illustraties tamelijk grof zijn. Het lijken bijna kinderlijke tekeningetjes met weinig detail. De verklaring hiervoor ligt waarschijnlijk in het feit dat deze illustraties werden vervaardigd met behulp van houtsnedes. In een houtsnede kon men nog niet zo sterk details aanbrengen vanwege het kwetsbare materiaal.

Bij elke volgende vitrinekast gaat het drukwerk steeds meer op het moderne boek lijken. Zo zie je dat de gotische letter plaatsmaakt voor de

romein. Dit is bijvoorbeeld het geval bij het *Discours de la methode* van Descartes (Leiden, 1637). Ongetwijfeld ligt hieraan het klassieke vormgevingsideaal van de humanistische geleerden ten grondslag. De gotische letter heeft geen plek binnen deze opvatting. Die is voor gewone mensen.

Door de introductie van de kopergravure kregen de illustraties veel meer detail. Van de beroemde zeventiende-eeuwse illustrator Romeyn de Hooghe zijn enkele prenten te bewonderen. Op een daarvan is de moord op de gebroeders De Witt te zien. Er is geen

teresseerd zijn in de gravure van De Hooghe. Ze vertellen dat ze, nu ze met pensioen zijn, het hele land afreizen om naar tentoonstellingen te gaan. Bij voorkeur gaan ze naar musea waar oude boeken en prenten te zien zijn. Deze tentoonstelling lijkt inderdaad een bepaald soort mensen te trekken. Het is nogal ironisch dat de gemiddelde leeftijd van de bezoekers boven de vijftig jaar ligt, terwijl de Amsterdamse UB bij uitstek een plaats is waar veel jonge mensen rondlopen.

In de vitrines bij de ingang staan de liedboekjes, dichtwerken en embleembundels opgesteld. Eén ervan is gedrukt in een fraaie schrijffletter, die echter erg moeilijk leesbaar is. In de overige vitrines staan wetenschappelijke werken, boeken over architectuur, medicijnen en oosterse talen. Die laatste groep trekt de nodige aandacht. Ten behoeve van het theologisch onderwijs werden Hebreeuwse en Arabische boeken uitgegeven. Hiervoor moesten dus ook andere lettertekens worden gesneden.

Wat deze tentoonstelling laat zien is de ontwikkeling van het gedrukte boek van handschrift-imitatie naar een op zichzelf staand medium. Diverse veranderingen vinden plaats: in de opmaak worden titelpagina's, paginanummers, alinea's, indexen en andere moderne elementen geïntroduceerd, het lettertype wordt gestandaardiseerd, de illustraties worden nauwkeuriger, handschriftelijke rudimenten, zoals versierde initialen, verdwijnen. Het gedrukte boek maakt zich los van zijn voorganger, het handschrift, door

Pas verschenen

A. Adams & M. van der Weij (eds.), *Emblems of the Low Countries. A book historical perspective* (Glasgow: Glasgow emblem studies, 2004) [Glasgow emblem studies, 8].

F.A. Janssen, *Verleden en toekomst van het gedrukte boek* (Zutphen, 2003) [Tiele-lezingen, 2].

E. Braches, *Nieuwe kunst en het boek* (Amsterdam: De Buitenkant, 2004).

M.T.G.E. van Delft, en C. de Wolf (eindred.), *Bibliopolis. Geschiedenis van het gedrukte boek in Nederland* (Zwolle: Waanders/Den Haag: Koninklijke Bibliotheek, 2003). Engelse editie: *Bibliopolis. History of the printed book in the Netherlands* (Zwolle/Den Haag, 2003).

P. Delsaerd & K. De Vlieger-De Wilde (red.), *Boekgeschiedenis in Vlaanderen. Nieuwe instrumenten en benaderingen* (Brussel: Vlaams Kennis- en Cultuurforum, 2004).

Bladzijde uit de Delftse bijbel (17e eeuw)

rechte lijn in te bekennen en de schaduwwerking is levensecht. De precisie van deze illustratie doet kennelijk het hart van menig kunstliefhebber sneller kloppen, aangezien er al minuten lang naast mij twee anderen het kunstwerk bewonderen. Deze gravure, zo staat vermeld, is zonder enige voortekening vervaardigd!

Liefhebbers

Die twee naast mij blijken een echt paar te zijn. We raken aan de praat doordat we alledrie geïn-

teresseerd zijn in de gravure van De Hooghe. Ze vertellen dat ze, nu ze met pensioen zijn, het hele land afreizen om naar tentoonstellingen te gaan. Bij voorkeur gaan ze naar musea waar oude boeken en prenten te zien zijn. Deze tentoonstelling lijkt inderdaad een bepaald soort mensen te trekken. Het is nogal ironisch dat de gemiddelde leeftijd van de bezoekers boven de vijftig jaar ligt, terwijl de Amsterdamse UB bij uitstek een plaats is waar veel jonge mensen rondlopen.

In de vitrines bij de ingang staan de liedboekjes, dichtwerken en embleembundels opgesteld. Eén ervan is gedrukt in een fraaie schrijffletter, die echter erg moeilijk leesbaar is. In de overige vitrines staan wetenschappelijke werken, boeken over architectuur, medicijnen en oosterse talen. Die laatste groep trekt de nodige aandacht. Ten behoeve van het theologisch onderwijs werden Hebreeuwse en Arabische boeken uitgegeven. Hiervoor moesten dus ook andere lettertekens worden gesneden.

Wat deze tentoonstelling laat zien is de ontwikkeling van het gedrukte boek van handschrift-imitatie naar een op zichzelf staand medium. Diverse veranderingen vinden plaats: in de opmaak worden titelpagina's, paginanummers, alinea's, indexen en andere moderne elementen geïntroduceerd, het lettertype wordt gestandaardiseerd, de illustraties worden nauwkeuriger, handschriftelijke rudimenten, zoals versierde initialen, verdwijnen. Het gedrukte boek maakt zich los van zijn voorganger, het handschrift, door

zich er eerst tegen af te zetten om vervolgens een eigen vorm te vinden.

Bij het verlaten van de zaal realiseer ik me dat het Oude boek er een liefhebber bij heeft gekregen.

Bij de tentoonstelling is een catalogus op cd-rom verschenen, die nog steeds verkrijgbaar is in de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek, Singel 425, voor € 10.

Guido van Beek.

D. McKitterick, *Manuscript and print cultures in Europe, 1450-1850* (Cambridge, 2003).

J. Thomson (ed.), *Books and bibliography: Essays in commemoration of Don McKenzie* (Victoria University Press, 2003).

L. Duyvendak, *'Door lezen wijder horizon.'* *Het Haags Damesleesmuseum* (Nijmegen, 2003).

F. Egmond, P. Mason, K. Lankester, *Het Walvisboek. Walvis en andere zeebewezens beschreven door Adriaen Coenen in 1585* (Zutphen, 2003).

N. Barker (ed.), *The pleasures of bibliophily. Fifty years of The book collector. An anthology* (London, 2003).

V.L. Cooper, *The house of Novello. Practice and policy of a Victorian music publisher, 1829-1866* (Aldershot, 2003).

J.A. Knapp, *Illustrating the past in early modern England. The representation of history in printed books* (Aldershot, 2003).

Book Studies in Leiden from a German Angle

In September of 2002 Margit Otterpohl, Buchwissenschaft student at the Johannes Gutenberg Universität in Mainz, came to study in Leiden for a semester.

My four months in Leiden were a varied and beneficial experience in both personal and academic terms. I experienced the rather chaotic Erasmus life – meeting students from all over the world and being a temporary member of Dutch society (close to the sea, to Amsterdam, 'patat' and films in the original version etc.) – as well as getting to know fellow students and lecturers of the Werkgroep Boekwetenschap of the Leiden Arts Faculty.

When I came to Leiden I was in my third 'Buchwissenschaft' year, which I followed as an MA major at the university of Mainz. In Leiden I participated in the course 'Van alle markten thuis: de plaats van Nederland in de internationale boekhandel door de eeuwen heen', given by 'Prof. Dr. Hoftijzer and Dr.

van der Weel' (German style) or "Paul and Adriaan" as I soon learned. We were an astonishingly small group of students (only nine), with even two lecturers, while in Mainz we are used to groups of at least twenty students with only one lecturer! I chose this course because I knew very little about the history of the Dutch book trade and I liked the international, comparative focus of this course.

It was obvious for me to select a Dutch-German topic. I analysed the business dealings of the Leiden publisher A.W. Sijthoff at the turn of the nineteenth century with his business partners in Germany. In particular, I concentrated on the production and distribution of the twelve-volume facsimile edition of the extremely precious late medieval *Breviarium Grimani*, a publishing venture that lasted no less than eight years (1902-1910). My main research question was: in which area did co-operation take place and was it successful? It turned out that Sijthoff commissioned the 'Reproduktionsanstalt Albert Frisch' from Berlin to carry out the technical realisation of this project. They successfully managed to photograph the valuable miniatures, 110 in all, of the breviarium, which is preserved in the Bibliotheca Marciana in Venice.

In terms of sales, however, Sijthoff's business correspondence, which is preserved in Leiden University Library, revealed that a vehement dispute occurred between Sijthoff and his German distributor, Karl W. Hiersemann.

It was exciting to work with original sources, such as one-hundred-year-old letters, containing business contracts but also personal anecdotes of the publisher and his business partners. I can only recommend students to cross their borders and learn to know how a foreign book market works both in historical and in contemporary terms. There has always been a lively book trade between Germany and the Netherlands, so there is a great deal of research to be done. Why not come to Mainz to take a look at German book studies from a Dutch angle?

Portret van A.W. Sijthoff

Margit Otterpohl

Gemak dient de boekhistoricus (in spe) in archieven

11 januari 1633: de Rotterdamse boekverkooper David van Hogenhuse verkoopt zijn huis aan confrater Isaack Waesberghe. Bij de notaris wordt afgesproken dat Waesberghe een schuld van vierhonderd gulden overneemt en 'verder belooft hij voor het huis te leveren 376 Duytse bijbels in folio en schrijfpapier, en 200 gld. te betalen'. Degene die geïnteresseerd is in de verspreiding van bijbels onder de bevolking, moet beslist de regeling van een schuldbetaling bestuderen tussen de boekverkopers Bastiaen Mathijsz en Matthijs Wagens en Thomas Brisco. Zij sloten in 1643 namelijk een overeenkomst over de betaling van maar liefst vijfduizend bijbels. Robbrecht Downing, een Engels koopman woonachtig in Rotterdam, stelde zich Borg voor Brisco. Voor boekhistorici met bijzondere belangstelling voor Jacob Cats is de volgende overeenkomst uit 1633 wellicht interessant:

Abraham Neringh boeckvercooper Roode Brugge verklaart gekocht te hebben van Anneken Henricxdr Hondius weduwe van Jan van Waesbergen 900 exemplaren of boecken van 'De emblemata van Jacob Cats'.

Een andere interessante onderzoeksvraag is hoe mensen met hun schaarse boeken omgingen. Hierover is bijvoorbeeld wat terug te vinden in een testament uit 1630:

Henrick Harmensz schoelapper benoemt de Diaconie van de stad tot zijn erfgenaam onder voorbehoud dat zij aan de Diaconie van de Engelse gemeente 50 gulden geeft; aan Laurens Croo voorlezer van de Engelse gemeente een Engelse bijbel; aan Henrick Jansz arbeider in het stadstimmerhuis het boek genaamd Boetvaardigheid van Joannis Tafin, met 100 gulden en aan Sara Alders vrouw van Willem Aryensz schoemaecker 50 gulden; aan Machteltgen Stevensdr, weduwe van Pieter Gerritsz 10 gulden.

Voorgaande informatie is na enkele toetsaanslagen allemaal gevonden op de site van het Gemeentearchief van Rotterdam (www.gemeentearchief.rotterdam.nl). Op 14 mei 2003 is het startsein gegeven voor de elektronische dienstverlening van het Gemeentearchief. Via de website zijn vanaf dat moment 55.000 akten online opvraagbaar over allerlei onderwerpen. Naast een kleine 900.000 doop-, trouw- en begrafenisgegevens uit de periode 1573-1811,

die ook zeer nuttig kunnen zijn in het kader van boekhistorisch onderzoek, worden onder meer de samenvattingen van de notariële akten van 1599-1811 digitaal toegankelijk gemaakt. Op dit moment wordt de mogelijkheid geboden om online in de notariële akten van Rotterdam (1599-1658) en Delfshaven (1666-1720) en in een gedeelte van het rechterlijk archief van Overschie (1627-1811) te zoeken. Een zoekactie kan één of meer uittreksels van akten opleveren. Een uittreksel is een samenvatting van een akte.

Emblemata van Jacob Cats

Het mooie van het zoekstelsel is dat er een thesaurus achter zit. Als er bijvoorbeeld wordt gezocht op 'boeckbinder', dan levert dat eendertig akten op, waaronder met boeckbinder, boeckebinder en boekbinder. Wordt er gezocht op 'drukker', dan bevatten de driehonderd akten ook onder meer boeckdrukker en bouckdrukker. Alle spelvarianten van boekverkooper tezamen leveren meer dan honderd akten op. Bij een onderzoek naar een bepaalde boekverkooper kan uiteraard ook op naam gezocht worden. Zo leidt een zoekactie naar Waesberghe, de naam van een bekend Rotterdams boekverkopersgeslacht, ook tot meer dan honderd resultaten.

Deze vorm van dienstverlening kan studenten eerder in contact brengen met het echte onderzoekswerk en daar beter op voorbereiden. Blindelings in archieven stukken aanvragen en tot de conclusie komen dat er niets relevant is in staat, is verleden tijd. In veel gevallen is een bezoek aan het archief helemaal niet meer nodig, maar voor studenten kan deze zoekmogelijkheid juist aanleiding zijn om de echte stukken eens te gaan bestuderen. Maar

B. McKay, J. Hinks, M. Bell (eds.), *Light on to the book trade. Papers presented to Peter Isaac* (London, 2003).

R. Millington, Stephenson Blake. *The last of the old English typesetters* (London, 2003).

J.-M. Chatelain, *La bibliothèque de l'honnête homme: livres, lecture et collections en France à l'âge classique* (Paris, 2003).

R. Arbour, *Dictionnaire des femmes libraires en France (1470-1870)* (Genève, 2003).

H. van Goinga, *De geschiedenis van de Dr. P.A. Tiele-Stichting 1953-2003* (Zutphen, 2003).

D.R. Horst, *De Opstand in zwart en wit. Propagandaprenten uit de Nederlandse Opstand (1566-1584)* (Zutphen, 2003).

A. Simoni, *The Ostend story. Early tales of the great siege and the mediating role of Henrick van Haestens* (Houten-'t Goy, 2003).

A. Weedon, *Victorian publishing. The economics of book production for a mass market 1836-1916* (Aldershot, 2003).

M. van Vaeck, H. Brems, G.H.M. Claassens (red.), *De steen van Alciato. Literatuur en visuele cultuur in de Nederlanden. Opstellen voor prof. dr. Karel Porteman bij zijn emeritaat* (Leuven, 2003).

G. Unger, *Veranderend lezen, lezend veranderen* (Zutphen, 2004) [Tiele-lezing 2004].

P.J. van Wising, *Stokebrand Janus. Opkomst en ondergang van een achttiende-eeuws satirisch politiek-literair weekblad* (Nijmegen, 2003).

J. de Zoete (eindred.), *Voor stad en staat. Beelden van 300 jaar bedrijfs-geschiedenis. Joh. Enschedé 2003-1703*, 7 dln. (Haarlem, 2003).

een werkstuk gebaseerd op online onderzoek, waarover vooraf goede afspraken zijn gemaakt, zou moeten kunnen... Misschien zou er zelfs eens een werkcollega aan gewijd moeten worden, waarbij het raadplegen van de echte stukken gedurende één dag(deel) uiteraard niet overgeslagen mag worden.

Het Utrechts Archief (www.hetutrechtsarchief.nl) biedt eveneens de mogelijkheid om in notariële archieven te zoeken. In een database van notariële akten zijn uittreksels én gedigitaliseerde afbeeldingen van akten van notarissen die in de stad Utrecht resideerden, opgenomen. Op dit moment bevat deze database ruim 140.000 uittreksels van de akten uit de periode 1663-1783 en alle daarbij behorende gedigitaliseerde afbeeldingen. Het is de bedoeling dat uiteindelijk alle akten en uittreksels over de jaren 1560-1811 raadpleegbaar worden.

Een nadeel van het Utrechtse systeem is dat er niet zoals in Rotterdam op vrije tekst gezocht kan worden. Zogenaemde zakelijke trefwoorden moeten gekozen worden uit een lijst. Daarin worden bijvoorbeeld 'Handel; boeken', 'Boekdrukkeryen' en 'Uitgeverijen' aangetroffen. Deze methode is geen bezwaar als er goed thesauruswerk wordt verricht. Maar zoekacties met deze drie trefwoorden leveren achtereenvolgens slechts tien, acht en vier treffers op over een periode van ruim honderd jaar. Maar daarnaast kent het zoekscherm het veld 'Beroep'. Als daarin 'boekverkoper' wordt ingevuld en 'Varianten' aangevinkt, dan levert dat 532 akten op. Het Utrechts Archief voerde de volgende varianten van boekverkoper in: coopman in boecken; boekhandelaar; boekvercooper; boeckverkooper; boeckhandelaer; boeckvercoper; boeckverkoper; koopman in boecken; koopman van boeken; boekverkopers; boekvercoper; koopman in boeken; boeckverkopers; boekvercooper; coopman in boeken; boeckvercoopster; boekvercooper; boekverkoper; boeckverkoper.

Voorals er onderzoek gedaan wordt naar bepaalde boekverkopers is ook in Utrecht veel te vinden. Maar aangezien er niet op een term als 'bijbel' gezocht kan worden, komen we via deze weg vooralsnog niet te weten of er ook in Utrecht inwoners waren die heel zuinig waren op hun bijbel.

Maar het kan altijd 'slechter'. Op de websites van de belangrijke archieven van Amsterdam ([\[dam.nl\]\(http://dam.nl\)\), Den Haag \(\[www.gemeentearchief.denhaag.nl\]\(http://www.gemeentearchief.denhaag.nl\)\) en Leiden \(\[www.leidenarchief.nl\]\(http://www.leidenarchief.nl\)\) ontbreekt deze mogelijkheid namelijk nog in het geheel. Aldaar is wel andere nuttige informatie voor boekhistorici \(in spe\) online beschikbaar. Tot slot moet gewezen worden op de site \[www.zeeuwsarchief.nl\]\(http://www.zeeuwsarchief.nl\) en in het bijzonder op het zoekscherm met het adres <http://database.zeeuwsarchief.nl/sisis.dll/criteria?lang=N>. Dit is het zoekscherm van ISIS, een databestand waarin u kunt zoeken naar vermeldingen van personen in tal van relevante bronnen van het *Zeeuws Archief*. Als er een naam ingetikt wordt geeft ISIS aan in welke bronnen die naam voorkomt. Maar er kunnen ook andere zoektermen gebruikt of combinaties daarvan uitprobeerde worden. De database bevat totaal circa 2,8 miljoen vermeldingen! Een zoekactie in 'alle bronnen' – er kan ook een selectie gemaakt worden – met de term "boekverkoper" in het veld 'woord in tekst' levert 388 bronnen op.](http://www.gemeentearchief.amster-</p>
</div>
<div data-bbox=)

Aangezien er dagelijks tal van interessante bronnen bij archieven online toegankelijk worden gemaakt, verdient het aanbeveling om regelmatig via www.archiefnet.nl een rondgang te maken langs belangrijke of voor een bepaald onderzoek mogelijk relevante archieven.

Louis Ph. Sloos

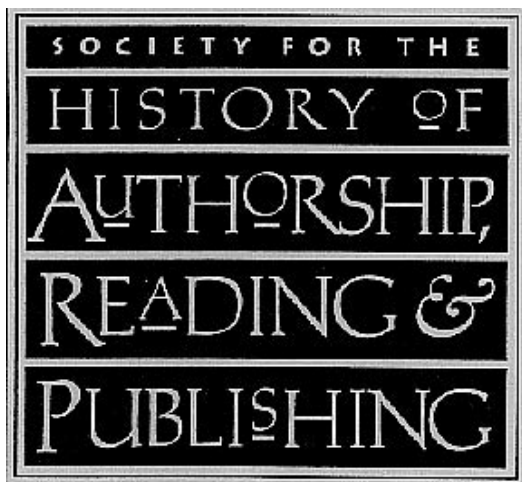
Ezelsoren op je scherm

Nu de Opleiding Boekwetenschap met haar bachelorbijvak Boek, boekhandel en uitgeverij en de master Boek en byte met nieuw elan aan de weg timmert, is het ook tijd de verouderde internetpagina's in een nieuw, universiteitsbreed gedragen jasje te steken. Via <http://www.bookstudies.leidenuniv.nl/> of <http://www.boekwetenschap.leidenuniv.nl/> kan iedereen zich informeren over de verschillende mogelijkheden die de Leidse Boekwetenschap te bieden heeft. De site geeft onder meer informatie voor aankomende studenten, over de lopende en nieuwe studieprogramma's, over contactpersonen, over de inrichting van de studie etc. Door vanaf de Startpagina op Opleiding te klikken bestaat ook de mogelijkheid oude *Ezelsoren* te raadplegen. Van 1998 tot 2003 zijn tien afleveringen verschenen; dit is het elfde nummer.

SHARP 2006 in Nederland

Sinds haar oprichting in 1992 organiseert de Society for the History of Authorship, Reading and Publishing (SHARP) jaarlijks een grootschalig internationaal congres over boekgeschiedenis. Deze bijeenkomsten vinden beurtelings plaats in Noord-Amerika en Europa (dit jaar in Lyon), steeds gedurende de eerste of tweede week van juli. Gedurende deze driedaagse bijeenkomsten wordt ernaar gestreefd de leden (inmiddels meer dan 1200, van wie er steeds zo'n 350 aan het congres deelnemen) op de hoogte te stellen van nieuwe ontwikkelingen in het boekhistorisch onderzoek. De opzet is Amerikaans, d.w.z. dat de bijeenkomst is georganiseerd op basis van een groot aantal parallel-sessies, gelardeerd met plenaire lezingen door vooraanstaande boekhistorici, presentaties, interviews, excursies etc. Ook is er steevast een feestelijk slotdiner. Daarnaast zijn er vaak een of meer *pre-conferences* of *workshops* over specifieke onderwerpen.

Dit jaar wordt de SHARP-conferentie gehouden in Lyon, in samenwerking met het Institut d'Histoire du Livre van de École Nationale Supérieure des Sciences de l'Information et des Bibliothèques (ENSSIB). Volgend jaar strijkt de internationale boekhistorische karavaan neer in Halifax (Canada). SHARP 2006

zal worden gehouden in Nederland. Het grootste deel van de activiteiten zal dan plaats vinden in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, maar er is ook een dag in Leiden gepland. Daarnaast staan verschillende excursies op het programma naar Amsterdam en Antwerpen.

Voor de Nederlandse boekhistorische wereld is dit toch wel een gebeurtenis van belang, niet zozeer vanwege de omvang van de bijeenkomst, maar vooral omdat het ons de mogelijkheid biedt de deelnemers uit het buitenland kennis te laten maken met recent Nederlands onderzoek en met Nederlandse instellingen en tegelijkertijd nuttige internationale contacten op te doen. Nederland blaast internationaal overigens een aardige partij mee, dankzij de veelzijdige productie van Nederlandse boekhistorici en aandachttrekkende projecten als *Book History Online*, en *Bibliopolis* van de Koninklijke Bibliotheek.

De organisatie van SHARP 2006 is in handen van een kerngroep, bestaande uit vertegenwoordigers van de Koninklijke Bibliotheek, de Nederlandse Boekhistorische Vereniging, de Tiele-Stichting en de verschillende landelijke opleidingen boekwetenschap. De inhoud van het programma wordt bepaald door een door SHARP ingestelde commissie, maar het spreekt voor zich dat hierin een aanzienlijke Nederlandse inbreng is. Daarnaast zijn er gevorderde plannen voor een Engelstalige bundel, waarin belangrijke thema's uit de Nederlandse boekgeschiedenis aan bod komen. Voor de financiering van al deze activiteiten zal bij diverse instanties en fondsen steun worden gevraagd.

Voor algemene informatie over SHARP, zie <<http://www.sharp-web.org>>. Informatie over SHARP 2004 in Lyon is te vinden op <<http://ihl.enssib.fr/siteihl.php?page=131&afng=en>>.

MA Book and Byte: Book and Digital Media Studies

The BA-MA circus has hit Leiden, and Boekwetenschap is playing its part. The BA act just ran successfully for the first time. The BA *spectrumbijvak* Boek, boekhandel en uitgeverij is the new Boekwetenschap/Book Studies contribution to the palette of Leiden Arts subjects. The 20 ects BA 'minor' programme started last September. Some 45 students (including straggling old-style students and visiting à la carte students) participated in the introductory From Gutenberg to Gates course. A dozen students continued in the second semester with De boekwetenschapper aan het werk, De journalistiek van het boek and Moderne media to complete the entire minor.

Comethis September, Boek, boekhandel en uitgeverij will be complemented by the one-year MA Book and Byte: Book and Digital Media Studies. With contributions from the University Library (André Bouwman for Westerse handschriftenkunde, and Jan Just Witkam – UB and opleiding Arabische, Nieuw-Perzische en Turkse talen en culturen – for the Islamic manuscript tradition), the MA continues the programmatic diversity that characterised the now defunct *afstudeervariant* Boekwetenschap.

But there are exciting new developments too. The MA offers three core specialisations of book history, digital media and modern publishing. Especially in book history and digital media there will be close cooperation with the Koninklijke Bibliotheek (KB, the Dutch national library). 'The library: knowledge centre of past, present and future', and a substantial part of the digital media specialisation will be taught by Marieke van Delft, Patricia Alkhoven and a number of other KB specialists.

The entire programme will be taught in English, and the course is

Agenda Ezelsoor Binnenland

Amstelveen, Cobra
Museum voor
Moderne Kunst,
*Donald Duck, 70
jaar jong*, tot en met
29 augustus 2004.

Amsterdam, Van
Gogh Museum,
*De boekenkast van
Vincent*, tot en met
27 juni 2004.

Amsterdam,
Nederlands Pers-
museum, *Van zeep
tot soap. Continuïteit
en verandering in
geïllustreerde vrou-
wentijdschriften*, tot
en met 26 septem-
ber 2004.

Den Haag,
Museum Meer-
manno, *Ha! Haagse
boekvormgeving na
1945*, tot en met 20
juni 2004.

Den Haag, Letter-
kundig Museum,
*Het fabeldier dat
Komrij heet*, tot en
met 19 september
2004.

Den Haag, Louis
Couperusmuseum,
*Kunstszaal Kleykamp
en Louis Couperus.
Twee Haagse fenom-
enen*, tot en met 31
oktober 2004.

Tilburg, Scription,
*Het apenstaartje @
Scription. Een teken
met negen levens*, tot
en met 5 september
2004.

open to candidates from around the world. The deadline for Dutch enrolments has not passed yet, but so far five foreign students, from China, Austria and Scotland, have enrolled.

Tentoonstelling over de Leidse boekenwereld in Stedelijk Museum 'De Lakenhal' in 2007

De afgelopen jaren is in het onderwijs van de afstudeervariant Boekwetenschap regelmatig aandacht besteed aan 'Leidse' boekhistorische onderwerpen. De reden hiervan ligt voor de hand. Leiden is als gerenommeerde boekestad een aantrekkelijk onderwerp voor onderzoekswerkgroepen en scripties. Bovendien is er op dit terrein nog veel oorspronkelijk onderzoek mogelijk, want de Leidse boekgeschiedenis is tamelijk verwaarloosd. En aan bronnenmateriaal is er geen gebrek, want in archieven en bibliotheken in Leiden en daarbuiten is heel veel materiaal beschikbaar. Genoemd hoeven slechts te worden het archief van het Leidse drukkers- en boekverkopersgilde in het Leids Gemeente Archief, het archief van de 18de- en 19de-eeuwse firma Luchtmans (later Brill) in de bibliotheek van de Koninklijke Vereniging voor het Boekenvak in Amsterdam, en het archief van de 19de-eeuwse drukkerij en uitgeverij Sijthoff in de Leidse Universiteitsbibliotheek. Heel wat studenten hebben dan ook hun tanden stukgebeten op het leven en werk van Leidse drukkers en boekhandelaars, het boekenbezit van een Leidse student of burger of de activiteiten van een lokaal leesgezelschap. Daarnaast wordt er door Leidse docenten boekwetenschap regelmatig over de Leidse boekgeschiedenis gepubliceerd. Zo waren Berry Dongelmans en Paul Hoftijzer co-redacteur van een congresbundel over

het befaamde Leidse uitgevershuis Elzevier (*Boekverkopers van Europa. Het zeventiende-eeuwse Nederlandse uitgevershuis Elzevier*, 2000); laatstgenoemde schreef ook een bescheiden studie over een van de meest aansprekende ondernemers in het Leidse boekenvak rond 1700 (*Pieter van der Aa (1659-1733). Leids drukker en boekverkoper*, 1999).

Er zijn nu plannen gemaakt om deze belangstelling te laten culmineren in een tentoonstelling die in het jaar 2007 gehouden zal worden in het Leidse Stedelijk Museum 'De Lakenhal'. Tijdens dit evenement zal de boekgeschiedenis van Leiden, die loopt van de Middeleeuwen tot en met de moderne tijd, op verschillende manieren gepresenteerd worden. Zo zal er bijvoorbeeld aandacht zijn voor de productie van handschriften in de Leidse kloosters gedurende de veertiende en vijftiende eeuw. Natuurlijk komt ook de

Courantenzaal in de Openbare Bibliotheek, Leiden

grote rol van de universiteit in de wetenschappelijke uitgeverij en boekhandel uitvoerig aan bod. Ook de werkzaamheid van belangrijke drukkers en uitgevers wordt niet vergeten. Zo wordt bekeken of het mogelijk is het drukkersmateriaal van de Leidse Officina Plantiniana, dat in 1618 naar het moederbedrijf in Antwerpen werd verscheept, voor één keer naar Leiden te laten terugkeren. Veel aandacht zal er ook zijn voor de Leidse leescultuur en het bibliotheekleven. Ook de moderne tijd zal natuurlijk aan bod komen. Hedendaagse drukkerijen, uitgeverijen en boekwinkels zullen worden gevraagd hun steentje bij te dragen.

Bibliotheek en bibliothecaris gefotografeerd door Candida Höfer en Bert Nienhuis.

'De specifieke sfeer veroorzaakt door de diffuse natuurlijke lichtval en de invloed van kleur in het interieur van een publieke ruimte fascineert mij mateloos.' Zo beschrijft de internationaal bekende Duitse fotografe Candida Höfer (1944) haar fotografische weergaven van interieurs in openbare gebouwen. Huis Marseille, Stichting voor Fotografie in Amsterdam, heeft Candida Höfer opdracht gegeven een vijftiengigtal Nederlandse bibliotheken te fotograferen. De expositie die het resultaat was van deze opdracht, toonde een bonte verzameling van Nederlandse kijkdozen. Voor wie het nog niet wist: ons land blijkt fraaie bibliotheken in zijn cultureel erfgoed te bezitten.

De Nederlandse portrettist en documentatiefotograaf Bert Nienhuis (1944) vulde de presentatie aan met karakteristieke portretten van de betrokken bibliothecarissen. De heren en drie dames zijn tenslotte de onmisbare drijvende krachten achter deze bibliotheken. De ruimtelijke oriëntatie werd verzorgd door de jonge Nederlandse fotograaf Iwan Baan (1975) met driedimensionale interactieve foto's van zes bibliotheken. Met behulp van een computermuis kon men zich zelf in de ruimten wanen.

Höfer doorkruiste Nederland op zoek naar instituten, universiteiten, musea en kloosters met bibliotheken. De fotografische reis heeft een representatieve oogst aan bibliotheken in een veelheid van stijlen uit verleden en heden opgeleverd. De boeken groeien niet uit de grond, zoals een citaat uit het gedicht In de bibliotheek van een liefhebber van P.A. de Génestet (1824-1861) vermeldt, dat als motto voor de tentoonstelling diende, maar staan rug aan rug op planken in het gelid bijeen. De particuliere collectie van de Leidse Bibliotheca Thysiana, de technische collecties uit Delft, kunstboeken van de Haagse Academie voor Beeldende Kunsten, antieke atlanten in Teylers Museum en aan kloosterbanken gekende folianten in Zutphen, Höfer documenteert ze met identieke distantie.

Candida Höfer fotografeert vanuit een optisch hoog standpunt. Bij voorkeur legt zij de ruimte vanuit een centraal perspectief vast. Een minder overzichtelijke weidse ruimte wordt diagonaal gefotografeerd, maar wel steeds vanuit de hoogte. Zo ontstaat het kijkdoos effect. In het werk van Höfer herkent men de stijl van de 'Düsseldorfer Schule'. Na de studie fotografie aan de Staatliche Kunstakademie te Dusseldorf, werkte zij in de jaren tussen 1976 en 1982 samen met het befaamde echtpaar Bernd en Hilla Becher. Dit echtpaar is de vormgever van de Düsseldorfer Schule en staat bekend om de verstilte fotografische documentatie van het internationale industriële erfgoed. Watertorens, fabriekshallen, kalkovens en vakwerkhuisen zijn enkele voorbeelden van hun werk. De Becher-signatuur is zichtbaar in het werk van Höfer. Zij zoekt eveneens met gebruik van diffuus licht het beeld van de verstilde esthetiek in de architectuur. Maar Höfer kiest het interieur voor haar fotografische documentatie en maakt in tegenstelling tot de Bechers graag gebruik van kleur. Net als de Bechers vermijdt zij elke menselijke aanwezigheid in haar fotografie.

Die afwezigheid van mensen, die Höfer soms verweten wordt, is juist functioneel. Het architectonische lijnenspel in haar werk lijkt steeds, onafhankelijk van het gekozen onderwerp, de boventoon te spelen. Deze esthetische documentatie van bibliotheken scheidt geen afstand tot de kijker, maar nodigt deze uit om de verborgen wereld in de foto's te gaan ontdekken. De verstilde logica geeft zicht op de betekenis van deze orde. Dit is te zien in de ruimte van het Rijksmuseum. Het optisch verhoogde standpunt van de foto helpt hierbij. Door de grote boogramen straalt teer tegenlicht spiritueel de ruimte binnen. In deze kijkdoos werkt de opgeroepen sfeer als de stilte voor de storm. De boeken staan er om uit de kast gehaald te worden.

De opmaat van deze tentoonstelling in Huis Marseille was de foto van de Handelingkamer van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. In deze betoverde Art nouveau-ruimte staat de tijd stil. De wijnrode gietijzeren wenteltrap en de vele pilaren vormen met de complementaire groene stofrandjes boven de kleurrijke rijen archiefmappen onder de groenblauwe plafondranden een historisch plaatje. Hier worden de Handelingen van de Tweede Kamer op schrift bewaard.

Agenda Ezelsoor Buitenland

Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België, *Belgische bibliofiele uitgevers (1991-2003)*, tot en met 26 juni 2004; *Simon Stevin*, 17 september tot en met 30 oktober 2004.

Londen, British Library, *The silk road*, tot en met einde augustus 2004.

Parijs, Bibliothèque Nationale, *Abraham Bosse 1604-1676*, tot en met 11 juli 2004, *Pages chrétiennes d'Égypte. Les manuscrits coptes*, 29 juni tot en met 29 augustus 2004.

Stockholm, Royal Library of Sweden, *Swedish book design*, tot en met 31 augustus 2004.

Washington, Folger Shakespeare Library, *Voices for tolerance in an age of persecution*, 9 juni tot en met 30 oktober 2004.

Wolffenbüttel, Herzog August Bibliothek, *Kiste 143 - Die herzogliche Bibliothek entsteht*, 20 juni tot en met 21 november 2004.

Het van Abbemuseum in Eindhoven heeft voor de fotografie een bijzondere aantrekkingskracht gehad, vertelde zij in een aan de tentoonstelling voorafgaande lezing. Hier kon zij zich met het kleurenspeel uitleven in de architectuur. De Delftse TU bibliotheek is diagonaal vastgelegd. Het lijkt een ruimteschip. De bibliotheek van het archief van Maastricht, gevestigd in de Minderbroederkerk uit de dertiende eeuw, is bijzonder. Dankbaar maakt Höfer gebruik van het verblindende tegenlicht, dat de lange tafel met hoge zwarte stoelleuningen omarmt. Het beeld associeert met een rij monniken in mystiek licht.

De Leidse Bibliotheca Thysiana van 1653 komt helaas minder goed uit de verf. Er bestaan treffender fotobeelden van dit unieke pand. Jammer, want het is in Nederland het enige bekende complete voorbeeld van Hollands classicisme in een bibliotheek en daar had Höfer toch

echt meer eer aan kunnen behalen. Het kijkdooseffect met het centrale perspectief is niet bereikt. Wel is de kroonluchter boven het trapgat misschien bewust een ietsje bewogen vastgelegd, om met de twinkeling in de spiegellende koperen bol, diepte te kunnen suggereren.

Els Barents, Saskia Asser (red.), *Hier groeien boeken uit de grond. Nederlandse bibliotheken en bibliothecarissen gefotografeerd door Candida Höfer en Bert Nienhuis*. Amsterdam (Huis Marseille) 2003.

Hanske van Maanen
(student kunstgeschiedenis)

Personalialia

It has been a while since this column last reported on the people in and around Leiden Book Studies. It shall make a valiant attempt at recovering, and recording, as many activities and personal achievements from the last year as it can.

Leiden University has for some time been at pains to 'internationalise'. The Book Studies department has certainly contributed its share in this effort. Though to our shame we have still not succeeded in sending any of our students abroad for a stint at one of our many partner institutions in Germany and Italy, we have in recent months welcomed fresh exchange students, from Udine (Roberta Cesana) and Mainz (Sabine Rost). In addition to our book studies exchange students, we have recently hosted visitors from Finland, Austria, Australia, America and other countries. Our latest 'casual' visitor

Nieuw bij Academic Press Leiden:

D.F. McKenzie *Bibliografie* *en de* *sociologie van teksten*

afm.: 13,7x21,5 cm en xiv+185pp.

ISBN 90-74372-25-2

prijs: € 15,95

Bestel via e-mail: apl@let.leidenuniv.nl

Deze klassieker verschijnt nu voor het eerst in een Nederlandse vertaling van B.P.M. Dongelmans en A.H. van der Weel. Beiden zijn verbonden als docent Boekwetenschap aan de Universiteit Leiden.

APL - Postbus 9515 - 2300 RA Leiden - www.let.leidenuniv.nl/apl

is Meghan Reedy, who is taking a break from reading for her PhD in the Classics Department at Oxford University.

Margit Otterpohl, Socrates exchange student from Mainz in the first semester of 2002–2003, returned to Leiden to do research for her *Magisterarbeit* on the publication in the Netherlands of German scientific books in the 1930s and 1940s: the scholarly equivalent of *Exilliteratur*.

In October we received a delegation of about fifteen students and staff from the Institut für Buchwissenschaft & Textforschung van de Westfälische Wilhelms-Universität in Münster, with which we are setting up a closer working agreement. After a brief tour of the university library and the Bibliotheca Thysiana, we discussed ways in which our joint interests and activities (you may remember the report on our joint Rothenberge workshop in the last issue) may be given formal shape in the future. A Socrates exchange agreement has since been officially signed, and the first student exchange is scheduled to take place in the coming academic year.

Visitors from Münster in the Press Room

In March 45 students from the Department of Typography of the University of Reading called at Leiden on their continental tour. The paid a visit to Gerard Post van der Molen's printing workshop De

Ammoniet, as well as to the Bibliotheca Thysiana.

After the apparently inevitable last-minute withdrawals, last year's Publishing project was completed by the smallest student contingent ever: Louki Eschauzier, Rasjel van der Horst, Wendy Logeman, Eva van der Zanden. As a result, the labour and love expended was on the heroic scale. But their second edition of Tony Foster's *Dutch Legal Terminology* was as worthy of the APL list as any previous title, and the group has every reason to be proud of the result.

Eva went on to assist the present group, consisting, after the loss of the statutory last-minute withdrawees, of Nicolette van der Hoek, Linda Hurkmans, Hans Punt, Dominique de Roo, Wilbert van der Sluijs, Laura Smit, and Sander van der Winden, who are working on the Dutch translation (by Berry Dongelmans en Adriaan van der Weel) of D.F. McKenzie's classic and controversial *Bibliography and the Sociology of Texts*.

The APL committee, too, has seen changes. Rivka de Jonge, our previous treasurer, defended her scriptie 'Variety leads to joy: Jan and Herman Verbeek, Leiden booksellers and publishers (1721–1776)' in September, to go on to study graphic arts and design at the Willem de Kooning Academie in Rotterdam—which she has since given up for the temporary post of production assistant with a film company. Dorien Haagsma,

who earned her credit as one of the publishers of *Een instinct voor boeken* by Jacques den Haan, replaces her as APL's treasurer. Newest addition to the committee is Michiel Flinkenflögel, who comes with, among

other assets, sound HTML expertise to breathe new life into APL's ailing web presence.

Scripties

Apart from Rivka de Jonge's thesis, the year's crop of *scripties* includes Ingrid Bouwens on the history of the earliest incunables catalogues in the Koninklijke Bibliotheek and Iris Groenhout, who works at Uitgeverij Het Spectrum, and wrote her scriptie on the history of the encyclopedic ordering of information. Arie van Beek combined his interest in the new media with his long-time work as an energy consultant, writing on the success with which alternative energy consultancies use the internet as a medium for information exchange. Marije van den Berg wrote a scriptie entitled 'Uit liefde voor de zaak. De geur van het boekenvak 1950–1975–2000 die opstijgt uit het vakblad'. After an initial stint with the Koninklijke Vereniging van het Boekenvak, she is now a freelance text writer and, a less obvious career path for a Book Studies alumnus, a PvdA councillor in Leiden. Antoinette Brummelink wrote about 'Sanne van Havelte. Een onderzoek naar de paratekst van haar werk', and Gerrit Verhoeven on 'Het verlangen naar verre markten in de herfst van de Zuidelijke Nederlanden. Het belang van Antwerpen en Brussel in de internationale boekhandel (1665–1675)'. Marleen Vink en Annemarie Snoeij continued their parallel student lives right to the end, both completing their theses in September, and receiving their diploma's in February. Marleen wrote about the Leiden sojourn of Gualtherus Kolff: 'Aartsliefhebber van Indië. De uitgever Gualtherus Kolff te Leiden 1870–1881'; Annemarie Snoeij about the children's book writer and bookseller's assistant F.H. van Leent (1830–1912) under the title 'Van vele boeken te maken is geen einde'. Annemarie has since found fulltime employment at Van Stockum book auctions in Den Haag, where Marleen is her colleague

two days a week, working the other three at the Studiepunt Letteren. Marieke Dekkers made an edition of William Mountague's travelogue 'The Delights of Holland: Or, a Three Months Travel about That and the Other Provinces ...' (London, 1696). Liang Wai Chan wrote 'The Go Collection of the Sinological Institute at Leiden University. A Survey of a Peranakan Chinese Businessman's Book Ownership'.

Placements

Mirthe Luteijn spent an exciting three months in London with Egmont Children's Books. As an assistant to the Scaliger Research Institute, Mees Duijffes made an inventory of music books in the University library. Right now, Lindsay Bossong is completing her placement at Prometheus, and Hans Punt has been working on the incunables watermarks database at the Koninklijke Bibliotheek, where Linda Hurkmans has just begun work on the Bibliografie van het Gedrukte Boek in Nederland.

Real world

In a major career move Joyce Rodenhuis took up a position as Commissioning Editor Veterinary Medicine at Elsevier in Oxford. Alison Bradshaw has become publisher of the Psychology business unit at Harcourt Netherlands, while Betty Molt is Office Manager at Harcourt Test Publishers. After her placement at Prometheus, Noor van Lienen stayed on there as a redactieassistent. Antoinette Kerkman works as a bookseller with Jongbloed in The Hague. Diane van Steekelenburg has joined the Haags Centrum voor Onderwijsbegeleiding as a communicatiemedewerker and is responsible for all external communication. In addition she is contributing as a freelance author to 'New Interface', an English method for the basisvorming. After four years with SDU, Astrid van der Schee has just started as a publisher at Boom Juridische Uitgevers, also

in The Hague. Rachel Vermeulen has just taken up a job at Sanoma as Licensing Manager for Libelle/Margriet. A number of people have found jobs at Leiden University. At the University Library Felicia de la Parra has taken on the position of subject librarian for English language and culture. Mariska Roos is MA and foreign admissions officer, with some responsibility for IT thrown in for good measure, at the faculty of Social Sciences, and Mariëlle van Es is Marketing and Admissions Coordinator at the School of Management.

Staff

Having held a Tiele chair in the history of the book for a decade at the University of Amsterdam, in September Paul Hoftijzer had the opportunity to give a second inaugural lecture when he was appointed in Leiden to the newly created chair in the History of the book, with special emphasis on the Dutch book in the early modern period. The title of his oration, which has since appeared in print, was 'Rijk van Pallas'. Some months later in Amsterdam, Marika Keblusek, who heads the NWO research project Double Agents: Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe at Leiden, held her inaugural lecture for another Tiele chair, in the history of publishing and bookselling, entitled 'De weg van het boek'. Berry Dongelmans, Paul Hoftijzer and Adriaan van der Weel are the Leiden contributors to *Bibliopolis*, the book of the website, which appeared in a Dutch and an English edition at the end of 2003. *Emblems of the Low Countries: A Book Historical Perspective* (Glasgow: Glasgow Emblem Studies, 2004) boasts a major Leiden book studies input, with contributions by Bart Westerweel, Esther Mourits, Arnoud Visser, Marleen van der Weij, Paul Smith en Paul Hoftijzer, and being edited jointly by A. Adams and Marleen van der Weij. In December Bart Westerweel retired as director

of the Pallas research institute, to be replaced by another member of the Leiden Centre for the Book, Wim van Anrooij. The lecture Adriaan van der Weel gave on the occasion of Bart's retirement, entitled 'Het vluchtige woord: teugels en vleugels', has since been published by Pallas. In January Chris Schriks, founder and former director of the Walburg Pers, defended his dissertation 'Het kopijrecht 16de tot 19de eeuw' in Leiden.

Adriaan van der Weel

Missed someone or something important? The editors would love to hear from and about students and alumni: their whereabouts, activities and achievements. Please mail to a.h.van.der.weel@let.leidenuniv.nl.

Colofon

Ezelsoor is een uitgave van de Werkgroep Boekwetenschap en Academic Press Leiden.

Redactie:

N.L. Bartelings, B.P.M. Dongelmans, P.G. Hoftijzer, J. Schaeps, L. Sloos, A.H. van der Weel en E. van der Zanden.

Aan dit nummer hebben verder bijgedragen:

Margit Otterpohl en Guido van Beek.

Vragen en opmerkingen:
ezelsoor@let.leidenuniv.nl

ISSN: 1568-5861

